

Cietums pieaugušo dvēselītēm: bērnība bērnu namā

Ance Rancāne

*Rīgas Stradiņa universitāte, Komunikācijas fakultāte,
studiju programma "Sociālā antropoloģija", Latvija*

Ievads. Bērnu nama pastāvēšana rada šķietami absurdu situāciju – pieaugušie ir izveidojuši vietu bērniem, kuru paši noliedz. Šī bērnība ir teju pretmets Rietumu pasaules pieaugušo iztēlotajam bērnības ideālam. Turklāt sabiedrībā pastāv gūzma stereotipu par bērnu nama bērniem – viņus mēdz dēvēt par zaudētu paaudzi, kas nav sagatavota dzīvei pēc institūciju atstāšanas. Tā kā pieaugušie par savu atbildību uzskata jaunāko sabiedrības locekļu audzināšanu un mēdz bērnus dēvēt par sabiedrības nākotni, ir svarīgi saprast, kā iespējama bērniem nepiemērotu vietu pastāvēšana, kuru veidojuši paši pieaugušie.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Darba mērķis ir atbildēt uz trim būtiskākajiem jautājumiem – kādi Rietumu sabiedrībā valdošie uzskati par bērnību un bērniem veido un ietekmē bērnu nama pastāvēšanu, ikdienas praksi un skatījumu uz tā iemītniekiem plašākā sabiedrībā; kādēļ bērnu nams tiek veidots kā bērniem nepiemērota vieta; kā bērni izjūt un izmanto bērnu nama sociālo vidi. Atbildes uz jautājumiem rastas bērnu namā veiktajā pētījumā, kur nozīmīgākā pētījuma metode bijusi līdzdalīgais novērojums četrus mēnešu garumā. Pētījuma gaitā par nozīmīgiem informantiem kļuvuši gan bērnu nama bērni, gan pieaugušie jeb darbinieki.

Rezultāti. Iepazīstot Ērvinga Gofmaņa un filozofa Mišela Fuko aprakstīto cietumu, pētījuma gaitā arī bērnu nama realitātē atklājās cietuma iezīmes – fiziska bērnu izolācija noteiktā vietā, strikta hierarhija starp darbiniekiem un bērniem, totālās izglītības pazīmes, īstermiņa motivācijas mehānismi, kā arī tādas soda metodes, kādas drīzāk ir iederīgas pāraudzināšanas iestādē, nevis attiecībā uz bērniem, kuri nav noziegušies. Turklāt bērnu nams atšķirībā no mājām vai skolas tiek veidots tā, lai bērni tam nepieķertos – lai neveidotos piederības sajūta un ilgtermiņa attiecības starp bērniem un darbiniekiem. Bērnu namam ir īstermiņa nolūks – tas ir kā pagaidu mājas bez ilgtermiņa attiecībām, bez piederības sajūtas un vēstures veidošanās – kā Marka Ožē aprakstītajā nevietā.

Šie apstākļi radikāli atšķiras no bērnu audzināšanas paradumiem ģimenēs vai citās bērniem paredzētās vietās, norādot uz to, ka bērnu nams nav paredzēts bērniem, un to, ka tas nav paredzēts kā mājas. Bērni savu atrašanos tiem nepiemērotā vietā jeb "nevietā" spēj izmantot savā labā – lai iegūtu resursus un zināšanas no dažādām tiem pieejamām sociālajām vidēm, nepārtraucot saikni ar nevēlamo pagātņi jeb bioloģiskajām ģimenēm no nelabvēlīgajiem sabiedrības slāņiem.

Secinājumi. Ievietojot bērnu nama sadzīvi plašākā sabiedrībā pastāvošajās idejās par bērniem un bērnību, atklājas bērnu nama daudznozīmīgā pastāvēšana: bērnu nams ir spogulis Rietumu sabiedrībā valdošajam skatījumam uz bērniem kā uz kontrolējamiem un pakļaujamiem pieaugušo kultūras nesējiem un tādējādi kalpo kā pagaidu soda un transformācijas mehānisms bērnu vecākiem un mācība plašākai sabiedrībai – tajā caur bērniem ar nevēlamo sociālo izcelsmi jeb tranzītpaaudzi tiek šķietami ierobežota nelabvēlīgo sabiedrības slāņu kultūra, kuru paši bērni turpina izmantot savā tapšanā par pieaugušajiem, kombinējot pieredzi, zināšanas un resursus no dažādām tiem pieejamām sociālajām vidēm. Tātad Rietumu pasaules pieaugušie neapzināti bērna vērtību saskata tajā, cik veiksmīgi tas spēj pārvietot pieaugušo sabiedrībai vēlamo kultūru jeb "pieaugušo dvēselīti" no iepriekšējām paaudzēm uz nākamajām. Šī ideja kļūst utopiska, zinot, ka bērni patstāvīgi spēj veidot savu nākotnes "es" arī stingri kontrolētos apstākļos.